30/01/2021

Από τον Ιωάννη Μαυρόποδα στους προστάτες της Παιδείας

/ Ορθόδοξες Προβολές

Η εορτή των Τριών Ιεραρχών είναι ημέρα λαμπρής για τα Ελληνικά γράμματα και την παιδεία μας γενικότερα. Ήδη, ο πανηγυρικός εορτασμός *«των τριών μεγίστων φωστήρων της τρισηλίου θεότητος»* διάγει τον τρίτο αιώνα ζωής στη χώρα μας. Πότε και από ποιον όμως καθιερώθηκε η εορτή της Σύναξης των τριών αγίων;

Του Νικόλαου Ζαΐμη

Γυρίζοντας των χρόνο, θα δούμε, πως η κατάληξη στη σύνθεση των τριών προσώπων, δηλαδή τον Άγιο Βασίλειο τον Μέγα, τον Θεολόγο Γρηγόριο και τον Ιωάννη τον Χρυσόστομο, έχει τις καταβολές του στο Βυζάντιο. Ο κοινός εορτασμός όμως οφείλεται σε μια σπουδαία μορφή του 11^{ου} αιώνα, τον Επίσκοπο Ευχαϊτων, Ιωάννη Μαυρόποδα.

Οι Τρεις Ιεράρχες στη συνείδηση των Βυζαντινών

Κάθε εποχή αναδεικνύει προσωπικότητες οι οποίες, με τον δικό τους τρόπο, την σφραγίζουν. Έτσι, και ο Βυζαντινός τέταρτος αιώνας, η εποχή εδραίωσης της Ορθοδόξου θεολογίας, ανέδειξε τις μεγάλες μορφές που με τη δράση τους

αντιμετώπισαν τις κακοδοξίες των αιρετικών, που είχαν ως αφετηρία τον Άρειο.

Ωστόσο, στο βάθρο των πνευματικών ηρώων της εποχής εκείνης ξεχώρισαν και καθιερώθηκαν στη συνείδηση των βυζαντινών, διαχρονικά θα μπορούσαμε να πούμε, τρεις μορφές. Ο Μέγας Βασίλειος, ο Γρηγόριος ο Θεολόγος και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος. Οι δυο πρώτοι, είχαν καταγωγή από την Καππαδοκία. Ο τελευταίος καταγόταν από την Αντιόχεια. Πολυσχιδείς προσωπικότητες με βαθιά ριζωμένη μέσα τους την έννοια της πνευματικής μόρφωσης, κατάφεραν να ανέλθουν στην εκκλησιαστική ιεραρχία. Ο Βασίλειος αποτελεί μέχρι και σήμερα πρότυπο Επισκόπου θεμελιώνοντας την έννοια της διακονίας με το πλούσιο έργο του στην Καισάρεια. Οι Γρηγόριος και Ιωάννης έγιναν Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως.

Αρκούσε μόνο αυτό όμως για να γίνει κάποιος θρύλος στη συνείδηση των ανθρώπων; Μήπως χρειαζόταν και κάποια άλλα συστατικά στοιχεία για να καταστεί αυτό δυνατό; Το υπερήφανο θάρρος τους, το σχεδόν αδιανόητο και λογικά ανεξήγητό μπροστά στους ισχυρούς της εποχής, η κρυστάλλινη παρρησία τους, η σχεδόν παιδική ειλικρίνεια, η φωτεινή ψυχική τους διαφάνεια, η γαλήνια και άτολμη αφοβία, η φυσική και αδημαγώγητη προθυμία τους για θυσία, και, προ πάντων, η αδιάλλακτη και ασυμφιλίωτη διεκδίκηση της ηθικής τους ελευθερίας, εκτόξευσαν πιστεύουμε τις μορφές αυτές στα ύψη των συνειδήσεων.

Η διαμάχη για τα πρόσωπα

Η στάση ζωής που είχαν επιλέξει, στην οποία διακρίνει κανείς έντονα την ασκητικότητα και το ταπεινό φρόνημα, τους οδήγησε, όντας εν ζωή ήδη, σε ύψη αγιότητας. Ύστερα από την κοίμησή τους η Εκκλησία τους ενέταξε στη χορεία των Αγίων τιμώντας τη μνήμη του Μεγάλου Βασιλείου την 1^{η} Ιανουαρίου, του Αγίου Γρηγορίου στις 25 Ιανουαρίου και του Ιερού Χρυσοστόμου στις 13 Νοεμβρίου.

Μέχρι και τον 11^{ο} αιώνα η Άγιοι τιμώντο ξεχωριστά. Την εποχή εκείνη, κατά τους χρόνους του Αλεξίου Α’ Κομνηνού, ξέσπασε μια «έριδα» μεταξύ των πνευματικών κύκλων της εποχής για το ποιος από τους τρεις, υπήρξε σπουδαιότερος από πλευράς προσφοράς στα θεολογικά γράμματα. Άλλοι θεωρούσαν ανώτερο τον Μέγα Βασίλειο. Άλλοι τοποθετούσαν υψηλά τον ιερό Χρυσόστομο και τον θεωρούσαν ανώτερο από τον Μέγα Βασίλειο και τον Γρηγόριο. Άλλοι, θεωρούσαν ανώτερο τον Γρηγόριο από τον Βασίλειο και τον Χρυσόστομο. Η διαμάχη είχε ως αποτέλεσμα οι υποστηρικτές του καθενός να φτάσουν στο σημείο να χαρακτηρίζονται ως«Ιωαννίτες»,«Βασιλείτες» και «Γρηγορίτες».

Ο Ιωάννης Μαυρόπους και η καθιέρωση της εορτής

Αυτός που θα βάλει τέλος στη διαμάχη αυτή είναι ο Ιωάννης Μαυρόπους, Επίσκοπος Ευχαΐτων. Λόγιος, εκκλησιαστικός συγγραφέας και ποιητής, ο Ιωάννης, υπήρξε μια από τις σημαντικότερες μορφές της πνευματικής ζωής του Βυζαντίου κατά τον 11^{ο} αιώνα. Καταγόταν από οικογένεια της Παφλαγόνας, η οποία εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη όταν αυτός ήταν ακόμα παιδί. Η μόρφωση του των κατέστησε σύμβουλο του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Θ’ του Μονομάχου, ο οποίος του ανέθεσε και τη σύνταξη *«Νεαράς»* σχετικά με την αναδιοργάνωση του Πανδιδακτηρίου και την ίδρυση Νομικής Σχολής στην Κωνσταντινούπολη. Σπουδαιότερος μαθητής του υπήρξε ο Μιχαήλ Ψελλός.

Ο Ιωάννης με τον «***Λόγος προς τους Τρεις Ιεράρχες»,*** το οποίο πολύ πιθανό να συνέταξε για την καθιέρωση της κοινής εορτής των αγίων, θα δώσει λύση στο επικείμενο ζήτημα. Στο κείμενο του αυτό, ο Μαυρόπους, αναπτύσσει τους λόγους για τους οποίους θα πρέπει να τιμηθούν από κοινού οι συγκεκριμένοι άγιοι. Στην ομιλία του παρομοιάζει τους τρεις αγίους με την Αγία Τριάδα. Όχι μόνο προς τον αριθμό, αλλά και προς την μεταξύ τους αγάπη. Στη συνέχεια αναπτύσσει διεξοδικά τις αρετές του κάθε αγίου. Στο τέλος του κειμένου χαρακτηρίζει τους αγίους ως «δώρο του Θεού στη γη» και καλεί το ακροατήριο να τους μιμηθεί.

Ο Ιωάννης δεν καθορίζει την ημερομηνία της εορτής στο κείμενο του. Ωστόσο, τα μηναία πιστώνουν την καθιέρωση της εορτής στο πρόσωπό του. Ο λόγιος Επίσκοπος Ευχαΐτων εκτός από τον αυτόν τον λόγο έχει γράψει και ποιήματα που αναφέρονται στους Τρεις Ιεράρχες.

Προστάτες της Ελληνικής Παιδείας

Η εορτή των Τριών Ιεραρχών θα αποκτήσει διττή σημασία μετά την ίδρυση του Ελληνικού κράτους. Τότε που, εκτός από τον εκκλησιαστικό χαρακτήρα που κατείχε η εορτή, θα καθιερωνόταν οι Τρείς Ιεράρχες και ως προστάτες των Ελληνικών Γραμμάτων.

Οι διαδικασίες καθιέρωσης και σύνδεσης της εορτής με την ελληνική παιδεία συνδέονται με το Οθώνιο, τότε, Πανεπιστήμιο (νυν Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών).Με αφορμή το θάνατο του καθηγητή της Ιατρικής Σχολής, Δημητρίου Μαυροκορδάτου, το Ακαδημαϊκό Συμβούλιο συνεδριάζει στις 9 Αυγούστου 1841 με σκοπό να του αποδώσει τιμές. Τελικά προκρίνει την καθιέρωση μνημοσύνου υπέρ των ευεργετών του Πανεπιστημίου κατά τον εορτασμό της Σύναξης των Τριών Ιεραρχών, ενώ παράλληλα αποτέλεσε την αφετηρία του εορτασμού των Ελληνικών Γραμμάτων και της Παιδείας του Έθνους.

Ο πρώτος εορτασμός πραγματοποιήθηκε στις 30 Ιανουαρίου 1842 με κεντρικό ομιλητή τον καθηγητή της Φιλοσοφικής Σχολής, Νεόφυτο Βάμβα. Έκτοτε, η ημέρα αυτή έχει λάβει πανηγυρικό χαρακτήρα για τον απανταχού Ελληνισμό.